

ŹRÓDŁA

Andrzej Mycio

REKOPISY DÖNHOFÓW Z DROGOSZY W PRUSACH WSCHODNICH PRZECHOWYWANE W BIBLIOTECE UNIWERSYTECKIEJ W TORUNIU

- Słowa kluczowe:** Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu, Drogosze (powiat kętrzyński), Dönhoffowie, dzienniki, korespondencja, rękopisy
- Schlüsselwörter:** Universitätsbibliothek Thorn, Dönhofstädt (Kreis Rastenburg), Die Dönhoffs, Zeitungen, Korrespondenz, Manuskripte
- Keywords:** University Library in Toruń, Drogosze (Kętrzyn powiat), Dönhoffs, journals, letters, manuscripts

Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu powstała wraz z założeniem Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w 1945 r. W stosunkowo krótkim czasie, w latach 1945–1949, zgromadzono ogromny zasób biblioteczny, mianowicie około 600 tys. woluminów książek, czasopism i jednostek zbiorów specjalnych. Było to możliwe dzięki przejmowaniu tak zwanych zbiorów zabezpieczonych, czyli przede wszystkim książek byłych niemieckich bibliotek znajdujących się do zakończenia II wojny światowej na terenach włączonych w 1945 r. do Polski. Wśród tych 600 tys. woluminów znalazło się między innymi ponad 1000 rękopisów i ponad 40 tys. starych druków¹.

Dzięki badaniom Marii Strutyńskiej wiadomo, że w toruńskim zbiorze starych druków znajduje się 418 pozycji bibliograficznych w 844 woluminach, które pochodzą z pałacowej biblioteki w Drogoszach. Druki te to przede wszystkim XVIII-wieczne piśmiennictwo w języku francuskim². Znacznie mniej jest rękopisów tej proveniencji, gdyż zidentyfikowano 16 jednostek inwentarzowych w 24 woluminach³. W sumie mamy więc niespełna tysiąc woluminów starych druków

¹ H. Baranowski, *Zbiory Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, ich rozwój i kierunki przyszłego kształtowania*, *Studia o działalności i zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika*, Cz. 5, 1990, s. 23–27.

² M. Strutyńska, *Struktura proveniencyjna zbioru starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu. Przewodnik po zespołach. Problemy badawcze i metodologiczne*, Toruń 1999, s. 37–38.

³ A. Mycio, *Struktura proveniencyjna rękopisów pochodzących z tak zwanych zbiorów zabezpieczonych w Biblio-*

i rękopisów pochodzących z Drogoszy. Prawdopodobnie drugi tysiąc woluminów tej proveniencji znalazł się w innych magazynach toruńskiej biblioteki, głównie w magazynie książek nowych⁴. Można więc przyjąć tezę, że do Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu trafiło około 2 tysięcy tomów pochodzących z Drogoszy.

Zachowane przekazy źródłowe nie są w tym względzie do końca zgodne. Henryk Baranowski w swoim artykule podsumowującym akcję zwożenia zbiorów poniemieckich do Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, napisał, że jesienią 1946 r. przywieziono do Torunia 17 tysięcy woluminów z Drogoszy⁵. Liczba ta znacznie odbiega od naszych wyliczeń. Jednak już Stefan Burchardt, dyrektor toruńskiej Biblioteki w pierwszych powojennych latach, pisze w sprawozdaniu z działalności zbiornicy księgozbiorów przy BUMK (zachowanym w aktach Ministerstwa Oświaty w Warszawie) już tylko o 2 tysiącach woluminów przywiezionych z Pałacowa (nazwa miejscowości Drogosze funkcjonująca przez krótki okres po zakończeniu wojny)⁶. W tym przypadku liczba książek jest dokładnie taka jak przyjęta przez nas. Zachowały się także trzy sprawozdania z dwóch podróży służbowych, których efektem było między innymi przywiezienie do Torunia książek z pałacu w Drogoszach. Pierwsza wyprawa miała miejsce w dniach 20–25 września 1946 r., kiedy to toruńscy bibliotekarze odbyli podróż do kilku miejscowości województwa olsztyńskiego w celu rozpoznania możliwości pozyskania nowych zbiorów bibliotecznych. Do pałacu w Drogoszach przybyli 22 września 1946 r. Dysponujemy dwoma sprawozdaniami z tej podróży, mianowicie Leonida Żytkowicza⁷ oraz Zbigniewa Zdrójkowskiego⁸. Pierwszy pisze o 6 tysiącach woluminów, które zobaczył w pałacu, natomiast drugi ocenił ten zasób na 10 tysięcy tomów. Różnica wynikała zapewne z bardzo przybliżonego ocenienia wielkości zasobu. We wrześniu torunianie dokonali jednak tylko rekonesansu, zaś książki pozostały w pałacu. Wrócili tam w następnym miesiącu, dysponujemy sprawozdaniem z podróży służbowej napisanym przez Henryka Baranowskiego⁹. Tym razem toruńska ekipa wyruszyła na

tece Uniwersyteckiej w Toruniu, „Folia Toruniensia”, t. 9–10, 2009–2010, s. 50. Liczba rękopisów tej proveniencji w powyższym artykule jest nieznacznie większa od przyjętej obecnie. Różnica wynika z zakwalifikowania w tym tekście do przedmiotowej proveniencji także kilku kodeksów, które dają się powiązać ze spokrewnionymi z Dönhoffami rodami: zu Dohna oraz von Schwerin. W obecnym artykule analizie zostały poddane tylko te kodeksy, co do których nie ma wątpliwości, że pochodzą z Drogoszy. Nie jest jednak wykluczone, że część rękopisów z tej dyskusyjnej grupy pochodzi z Drogoszy (sygn. Rps 322/I, 434/III, 435/II, 449/III, 687/II, 1185/IV oraz Dok. 168). Poza tym dotychczas nie udało się określić pod względem proveniencyjnym około 1/3 rękopisów ze zbiorów zabezpieczonych znajdujących się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu, dlatego jest prawdopodobne, że kodeksów pochodzących z Drogoszy jest w Toruniu więcej.

⁴ Zastosowano tu metodę porównawczą, zestawiono tę kolekcję z zachowanym w Toruniu fragmentem zbiorów Państwowej i Uniwersyteckiej Biblioteki w Królewcu.

⁵ H. Baranowski, *op. cit.*, s. 28–29.

⁶ Archiwum Akt Nowych, sygn. 283/6956.

⁷ Archiwum Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, sygn. 1/240, k. 11.

⁸ *Ibidem*, k. 12–13.

⁹ *Ibidem*, k. 17.

Mazury w celu przejścia wcześniej zlokalizowanych bibliotek mazurskich. Podróż miała miejsce w dniach 17–24 października 1946 r. Podczas jej trwania toruńska wyprawa dotarła także do Drogoszy, skąd zabrano 2 tysiące woluminów, co potwierdza nasze wyjściowe założenie. Wydaje się więc, że torunianie rzeczywiście zabrali z Drogoszy tylko około 2 tys. woluminów, a podana przez Baranowskiego w jego artykule liczba 17 tys. dotyczy prawdopodobnie całego transportu książek z Mazur, także z innych poniemieckich majątków.

Pojawia się jednak pytanie co stało się z pozostałymi, co najmniej kilkoma tysiącami książek z pałacu w Drogoszach, które jeszcze miesiąc wcześniej były ocenione na liczbę 6–10 tys. Miesiąc później albo było już ich tylko 2 tys. albo toruńska ekipa oceniła tę pozostałą część biblioteki za mało przydatną i nie zabrała? Tak czy inaczej wygląda na to, że pozostałe kilka tysięcy książek zabrał ktoś inny¹⁰? Wiadomo, że część zbiorów bibliotecznych i archiwalnych, a także większość muzealnych znajdująca się w pałacu w momencie jego zajęcia przez wojska radzieckie została rozkradziona albo zniszczona. Archiwalia, które przetrwały w pałacu ten wczesny okres powojenny trafiły przede wszystkim do Archiwum Państwowego w Olsztynie¹¹, a muzealia do Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie oraz do jego oddziału w Morażu. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że całość nierozkradzonej we wczesnym okresie biblioteki trafiła do Torunia. Wydaje się jednak, że jest także jeszcze inny beneficjent, który przejął drugą część biblioteki. Badania proveniencyjne, które ostatnio w polskich bibliotekach rozwijają się dość prężnie, wciąż nie objęły jeszcze wszystkich zbiorów poniemieckich, dlatego brakuje nam pełnych danych na ten temat¹².

Pałac w Drogoszach wybudował Bogislaw Friedrich von Dönhoff (1669–1742). Linia męska tej gałęzi rodu von Dönhoff wygasła w 1816 r. wraz z bezpotomną śmiercią Stanisława Ottona von Dönhoff (1795–1816). Przez kolejne prawie 50 lat Drogoszami zarządzała żeńska linia Dönhoffów w osobie Angelicy Wilhel-

¹⁰ Na niemieckiej stronie internetowej poświęconej historii pałacu w Drogoszach (*Schloss Dönhoffstadt*, na portalu: „Ostpreußen” – <http://ostpreussen.net/ostpreussen/orte.php?bericht=2652> – dostęp z 27.03.2020 r.) można znaleźć zapis, że bibliotekarze toruńscy wywieźli z Drogoszy dwie ciężarówki książek. Jednak takiej informacji nie ma w żadnym z zachowanych w archiwum bibliotecznym sprawozdań. Na tym portalu pojawia się także wzmianka, że do Torunia z Drogoszy przywieziono m.in. dwa zwoje egipskich papirusów oraz księgę gości pałacu zawierającą autografy Napoleona i cesarza Wilhelma II. Jednak z całą pewnością obecnie takich obiektów w Toruniu nie ma. Nie ma też żadnego śladu na ich temat w aktach Biblioteki. Co prawda istnieje niewielkie prawdopodobieństwo, że zostały one skradzione w początkowym okresie istnienia Biblioteki, jeszcze przed objęciem zbioru rękopisów inwentaryzacją, bowiem proces ten zaczął się dopiero w 1948 r., ale wydaje się to raczej wątpliwe. Bardziej prawdopodobne jest to, że tych obiektów nie było już w Drogoszach, w październiku 1946 r., kiedy torunianie zabierali stamtąd partię książek.

¹¹ Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej AP Olsztyn), sygn. 42/380/0, *Archiwum rodziny Dönhoff z Drogoszy pow. kętrzyński*.

¹² M. Adamska, *Stan badań nad historią rodziny Stolberg-Wernigerode z Dönhoffstadt oraz dotyczące jej archiwalia w zasobie Archiwum Państwowego w Olsztynie*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory”, Nr 3(5), 2012; M. Jackiewicz-Garniec, M. Garniec, *Pałace i dwory dawnych Prus Wschodnich. Dobra utraczone czy ocalone? słowo wstępne*: M. Gräfin Dönhoff, A. Gräfin Eulenburg, K. Wróblewska, Olsztyn 2001, s. 184–189.

miny zu Dohna, z domu von Dönhoff (1794–1866). Po śmierci Angelici majątek przejęła jej siostrzenica Marianne Stolberg-Wernigerode, z domu von Romberg (1821–1884), następnie Drogoszami zarządzał jej syn Udo Stolberg-Wernigerode (1840–1910), a ostatnim niemieckim właścicielem majątku był jej wnuk hrabia Albrecht Stolberg-Wernigerode (1886–1948). Biblioteka i archiwum zgromadzone przez Dönhoffów, były następnie uzupełniane i powiększane przez przedstawicieli rodu Stolberg-Wernigerode. Zbiory te pozostały w Drogoszach aż do zakończenia II wojny światowej¹³.

W niniejszym artykule analizie poddano rękopisy pochodzące z pałacu w Drogoszach, które obecnie znajdują się w Bibliotece Uniwersyteckiej Torunia. Jest to grupa w sumie 16 jednostek inwentarzowych w 24 woluminach¹⁴. Jeden jest tekstem z dziedziny wojskowości i napisany został przez Friedricha von Dönhoff (1639–1696), ojca Bogisława Friedricha von Dönhoff, budowniczego pałacu w Drogoszach. Natomiast wszystkie pozostałe to przede wszystkim korespondencja oraz dzienniki członków dwóch pokoleń rodziny Dönhoff i jednego pokolenia rodziny Stolberg-Wernigerode, a mianowicie wspomnianej Angelici, jej rodzeństwa, rodziców oraz jej siostrzenicy – Marianne Stolberg-Wernigerode¹⁵.

Pierwszy, a zarazem najstarszy z analizowanych kodeksów¹⁶ zawiera tekst zatytułowany *Feirwercker Kunst*¹⁷, którego autorem jest wspomniany wyżej Friedrich von Dönhoff. Przepuszczalnie rękopis stanowi autograf Dönhoffa. Został on napisany w 1688 r. Data ta znajduje się w pełnym tytule manuskryptu, a potwierdzają ją filigrany papieru, które datują kodeks na koniec XVII w.¹⁸ Początkowo zapewne kodeks był w posiadaniu autora. Następnie przeszedł w ręce jego syna Bogisława Friedricha, a później w ręce kolejnych właścicieli Drogoszy. Tekst kodeksu zawiera opis sztuki wyrobu dział i kul armatnich. Został sporządzony głównie piśmem kancelaryjnym, częściowo też kursywą. Zawiera liczne proste rysunki oraz tabele.

¹³ M. Adamska, *op. cit.*; E. Hartmann, *Gross Wolfsdorf und Dönhoffstädt. Ostpreußische Herrensitze im Kreise Rastenburg*, Marburg (Lahn) 1966, s. 66–72; *Europäische Stammtafeln*, Neue Folge, t. 20: *Brandenburg und Preußen 1*, oprac. Detlev Schwennicke, Frankfurt am Main [2002], tablica 115A; *ibidem*, t. 17: *Hessen und das Stammesherzogtum Sachsen*, oprac. Detlev Schwennicke, Frankfurt am Main [1998], tablica 107.

¹⁴ Biblioteka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (dalej BUMK), sygn. Rps 226/II; 323/1-4/I; 436/1/II; 436/2/III; 437/II; 438/II; 439/II; 440/1-2/II; 441/1-4/II; 442/II; 443/III; 444/II; 445/II; 446/II; 447/II; 448/II; 758/II.

¹⁵ *Europäische Stammtafeln...*, t. 20, tab. 115A; *Friedrichstein. Das Schloß der Grafen von Dönhoff in Ostpreußen*, oprac. K. Heck, C. Thielemann, München–Berlin 2006, s. 26–28, 184; K. von Priesdorff, *Soldatisches Führertum*, t. 1: *Die Generale von den Anfängen der kurbrandenburgisch-preußischen Armee bis 1740. Die preußischen Generale vom Regierungsantritt Friedrichs des Großen bis 1763*, Hamburg [1937], s. 32, 87.

¹⁶ BUMK, sygn. Rps 226/II.

¹⁷ Pełny tytuł: *Zu dieser hoch und weil berühmte Kunst gebe Gott Glück zum Anfang undt wegen zum gewünschten Ende, ich Friedrich Bogoschlaf Graf von Dönhoff den 26 t[en] April Anno 1688, den Anfang Gemacht zu laboriren die Feirwercker Kunst.*

¹⁸ E. Heawood, *Watermarks mainly of the 17th and 18th centuries*, Hilversum (Holland) 1950, poz. 391 (wariant); E. Laucevičius, *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a.*, Vilnius 1967, poz. 1226 (wariant), 2317 (wariant), 2953 (wariant).

Oprawa kodeksu jest współczesna rękopisowi, została wykonana z desek obleczonych w półskórek.

Drugą jednostkę tworzą cztery, niewielkich rozmiarów notatniki, zawierające fragment dziennika, którego autorem jest Angelica zu Dohna¹⁹. Prowadziła ona ten dziennik przez wiele lat. Zachowane w Toruniu cztery woluminy obejmują lata 1840 - 1841 oraz pierwsze połowy lat 1843 i 1853. Dziennik spisany został kursywą w języku niemieckim. Notesy są niewielkich rozmiarów (około 16 × 9 cm), zawierają od 63 do 95 kart. Mają złożone obcięcia kart, a ich papierowa oprawa została obleczona jedwabiem.

Trzecia pozycja w kolekcji to czwarty tom dziennika Marianne Stolberg-Wernigerode²⁰. Obejmuje on lata 1846–1850. Paręnaście zapisanych kart na początku woluminu zostało wyciętych, a na końcu tomu wyrwanych zostało kilkadziesiąt kart, jednak były to raczej karty niezapisane. Wolumin ma wymiary 21,5 × 13 cm, zawiera 46 kart, oprawiony jest w tekturę i półskórek ze złotymi tłoczeniami o wzorach geometrycznych i florystycznych. Na grzbiecie woluminu widoczne są inicjały autorki: „MS”.

Pozostałe rękopisy to tomy pozszywanej korespondencji Angelici, jej rodzzeństwa oraz rodziców. Jest to zarówno korespondencja wychodząca, jak i przychodząca. Listy są głównie w języku niemieckim, w mniejszym stopniu w języku francuskim. Korespondencja w obrębie poszczególnych woluminów, przypisanych do konkretnych nadawców lub adresatów, została ułożona chronologicznie. Na niektórych listach zachowały się pieczęcie sygnetowe nadawców.

Najstarsza część tej korespondencji to listy rodziców Angelici, czyli Bogislawa Friedricha Karla Ludwiga von Dönhoff (1754–1810 [1809?]) i Sophie von Dönhoff, z domu von Schwerin (1764–1825). Są to w sumie cztery jednostki inwentarzowe w pięciu tomach. Trzy pierwsze woluminy stanowią korespondencję wychodzącą. Pierwszy tom zawiera listy Bogislawa Friedricha adresowane do jego matki Sophie Friederike (1732–1784) oraz do Heinricha Siegmunda von Czettritz und Neuhaus (1749–1787)²¹. Listy te są z lat 1776–1787, cały wolumin zawiera 332 karty. Listy zostały oprawione w tekturę i półskórek z tłoczeniami złotymi ze wzorami geometrycznymi i florystycznymi. Papier na oprawie ze zdobieniami florystycznymi i zomorficznymi. Drugi tom, to teczka oprawiona w półskórek, zawierająca 44 karty, głównie listów sporządzonych przez Bogislawa Friedricha z lat 1776–1777.²² Ostatnie kilka kart w tej teczce to programy londyńskich teatrów z maja 1777 r. oraz wiersz i notatki Bogislawa Friedricha. Na teczce znajdują się liczne notatki, zapewne także

¹⁹ BUMK, sygn. Rps 323/1-4/I.

²⁰ BUMK, sygn. 448/II.

²¹ BUMK, sygn. Rps 436/1/II.

²² BUMK, sygn. Rps 436/2/II.

Bogisława Friedricha. Trzeci wolumin zawiera listy zarówno autorstwa Bogisława Friedricha jak i jego żony Sophie z lat 1781–1798²³. Wyjątkiem są dwa listy adresowane do Sophie, zawarte na kartach 64 i 65 woluminu oraz dwa fragmenty dziennika z podróży autorstwa Sophie (podróż do Berlina – na kartach 121–128 oraz podróż do Francji – na kartach 141–162). Jego oprawa jest identyczna jak pierwszego tomu z korespondencją Bogisława Friedricha. W sumie wolumin zawiera 273 karty, na końcu znajduje się pięć luźnych kart z korespondencją z lat 1781–1782 (zszyte, główny zrab woluminu obejmuje lata 1784–1798). Kolejne dwie jednostki zawierają korespondencję przychodzącą Bogisława Friedricha. Pierwsza²⁴ z nich składa się z pliku listów przyjaciela Dönhoffa, Johanna Karla von Löw von Steinfurth (1753–1814)²⁵. Listy z lat 1774–1788 są zszyte i tworzą wspólny plik 352 kart, nie zostały one oprawione. Pierwszy i ostatni list są luźne. Druga jednostka to teczka zawierająca luźne listy²⁶. Jest to w sumie 213 kart listów z lat 1792–1805, przede wszystkim dotyczących spraw administracyjnych i gospodarczych. Konkretnie są to listy od Augusta Benninga, administratora domu Dönhoffów w Berlinie wraz z załącznikami w postaci dokumentacji rachunkowej, listy od Wittiga, kolejnego administratora domu Dönhoffów w Berlinie, listy od Johanna Gottfrieda Voigta, przedstawiciela handlowego Dönhoffów w Berlinie oraz po jednym liście od rodziny i przyjaciela, a mianowicie od teścia Bogisława Friedricha – Ottona Aleksandra von Schwerin (1737–1819) oraz od wspomnianego wyżej Johanna Karla von Löw von Steinfurth.

Kolejny tom zawiera listy²⁷, których autorem jest Stanislaus von Dönhoff, syn Bogisława Friedricha i Sophie Friederike. Wolumin zawiera 267 kart zszytych plus 12 kart luźnych. Plik zszytych kart stanowi korespondencję Stanisłausa z okresu od stycznia 1813 do lipca 1816 r., natomiast 12 luźnych kart to 6 listów z lat 1811–1815. Plik listów został oprawiony w tekturę obłożoną skórą, na której umieszczono tłoczenia złote ze wzorami geometrycznymi i florystycznymi. Są to listy kierowane do członków rodziny.

Następną grupą materiałów jest korespondencja Sophie Amalie von Schwerin, z domu Dönhoff (1785–1863), siostry Angelici i Stanisłausa. W sumie są to trzy jednostki inwentarzowe w sześciu tomach. Zachowały się cztery tomy korespondencji wychodzącej²⁸ oraz dwa przychodzącej²⁹. Korespondencja wychodząca to w sumie trzy woluminy zszyte i oprawione w tekturę i papier, ze zdobieniami geo-

²³ BUMK, sygn. Rps 437/II.

²⁴ BUMK, sygn. Rps 439/II.

²⁵ *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon im Vereine mit mehreren Historikern*, oprac. E. Heinrich Knechke, t. 5, Leipzig 1864, s. 618–620.

²⁶ BUMK, sygn. Rps 758/II.

²⁷ BUMK, sygn. Rps 438/III.

²⁸ BUMK, sygn. Rps 441/1–4/II.

²⁹ BUMK, sygn. Rps 443/III; 444/II; 447/II.

metrycznymi i florystycznymi. Tom czwarty to zebrane wspólnie w teczce luźne listy, notatki, a także dziennik z podróży Sophie z Berlina do Heidelbergu i z Heidelbergu do Berna, które oryginalnie były luźno włożone do trzech powyższych tomów. Pierwszy tom zawiera listy z 1832 r., drugi z 1844 r., trzeci z 1847 r., a w teczce są dokumenty z lat 1826–1847 (część z dokumentów znajdująca się w teczce jest niedatowana). W sumie cztery woluminy zawierają 1095 kart. W przedmiotowych woluminach poza listami i notatkami Sophie znajdują się także pojedyncze listy, których jest ona adresatem. Kolejne dwa tomy to korespondencja przychodząca. Pierwszy tom³⁰ zawiera 152 karty korespondencji z lat 1815–1825. Generalnie listy ułożone są chronologicznie, jednak na końcu tomu znalazł się list z 1816 r., a przed nim znalazły się dwa rysunki mogiły i pomnika Wilhelma von Schwerin, męża Sophie. W tym woluminie poza listami kierowanymi do Sophie znalazły się także pojedyncze listy do Wilhelma von Schwerin, Stanisłausa von Dönhoff oraz Angelici zu Dohna. W 2003 r. wolumin został poddany pełnej konserwacji, uzyskał nową oprawę wykonaną z tektury i skóry. Drugi tom³¹ zawiera listy malarza i profesora Pruskiej Akademii Sztuk Pięknych w Berlinie Johanna Gottloba Samuela Rösela (1768[1769?]-1843)³² kierowane do Sophie. Wolumin zawiera w sumie 475 kart listów z lat 1804–1843. Oprawiony jest w tekturę i papier z tłoczeniami złotymi zawierającymi zdobienia geometryczne i florystyczne.

Kolejną grupą jest korespondencja Angelici. Tworzą ją trzy jednostki inwentarzowe w czterech woluminach. Dwa z nich to listy, których Angelica jest autorem³³. Tom pierwszy to 407 kart, obejmujących lata 1821–1824, tom drugi obejmuje okres 1836–1839 i tworzy go 528 kart. Obydwa woluminy są zszytymi plikami listów oprawionymi w tekturę obłożoną papierem. Jest to głównie korespondencja rodzinna, w której dominują listy do siostry Amalie Constance (1798–1879)³⁴. Dwa następne woluminy to korespondencja przychodząca Angelici³⁵. Obydwa tomy są oprawione w tekturę, obłożoną w papier marmurkowy. Pierwszy zawiera listy z lat 1848–1857 (jeden, doklejony na początku woluminu już po jego zszyciu, list jest z 1841 r.) od przyjaciół Angelici i jej dalszej rodziny. Natomiast drugi tom zawiera listy z lat 1841–1855 pruskiego generała piechoty, hrabiego Friedricha Wilhelma Ludwiga Karla von Monts (1801–1886) oraz żony pruskiego oficera, Ottilie von Heister, z domu von Steuer (1818–1855)³⁶.

³⁰ BUMK, sygn. Rps 443/III.

³¹ BUMK, sygn. Rps 444/II.

³² A. Schröder, *Der „Malerprofessor“ Samuel Rösel, ein Alt-Berliner Original*, Alt-Berlin. Mitteilungen des Vereins für die Geschichte Berlins, R. 26, Berlin 1909, s. 218–220.

³³ BUMK, sygn. Rps 440/1-2/II.

³⁴ *Europäische Stammtafel*, N. F., t. XX, tab. 115A.

³⁵ BUMK, sygn. 446/II; 447/II.

³⁶ K. Priesdorff, op. cit., t. 6: *Die preußischen Generale vom Regierungsantritt König Friedrich Wilhelm IV. bis zum Jahre 1858*, [Hamburg 1938], s. 362, 417–418.

Zespół archiwaliów pochodzących z Drogoszy i przechowywanych obecnie w Toruniu zamyka korespondencja wspomnianej Amalie Constance, po mężu von Romberg³⁷. Są to dwa tomy listów, których Amalie jest autorem³⁸. Obydwa woluminy oprawione zostały w tekturę i papier. Pierwszy zawiera listy z lat 1811–1818 i liczy 220 kart, natomiast drugi obejmuje okres 1848–1851 i liczy 634 kart. Jest to głównie korespondencja z najbliższymi członkami rodziny, przede wszystkim z siostrami Sophie oraz Angelicą. W drugim wymienionym tomie znalazło się także kilka listów, które wyszły spod ręki Berty, córki Amalie.

Zachowane w Toruniu archiwalia pochodzące z Drogoszy są generalnie w dobrej kondycji. Poza zupełnie sporadycznymi drobnymi uszkodzeniami, zdecydowana większość kart omówionych rękopisów jest prawie w idealnym stanie. Papier, na którym spisane zostały listy, dzienniki oraz opracowanie jest dobrej jakości i nie ulega jak dotychczas degradacji z uwagi na upływ czasu. W Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu zachował się tylko drobny fragment archiwum pałacowego z Drogoszy, głównie w postaci korespondencji oraz dzienników członków rodziny von Dönhoff. Zdecydowanie większa część tego prywatnego archiwum jest dziś przechowywana w Archiwum Państwowym w Olsztynie. Jest tam w sumie 9 metrów bieżących akt w 464 jednostkach archiwalnych z lat 1685–1945. W Olsztynie zachowały się między innymi także dzienniki i korespondencja członków rodziny von Dönhoff³⁹. Toruńskie rękopisy pochodzące z Drogoszy stanowią uzupełnienie zespołu archiwalnego zachowanego w Olsztynie.

Andrzej Mycio, Manuskripte der Dönhoffs aus Dönhofstädt in Ostpreußen, die in der Universitätsbibliothek Thorn aufbewahrt werden

Zusammenfassung

Die Universitätsbibliothek Thorn wurde 1945 mit der Gründung der Nikolaus-Kopernikus-Universität eingerichtet. In relativ kurzer Zeit, zwischen 1945 und 1949, wurde ein riesiger Bibliotheksbestand von etwa 600.000 Bänden an Büchern, Zeitschriften und Sondersammlereinheiten aufgebaut. Dank der Recherchen von Maria Strutyńska ist bekannt, dass die Sammlung alter Drucke in Thorn 418 bibliografische Elemente in 844 Bänden enthält, die aus der Schlossbibliothek in Dönhofstädt stammen. Bei diesen Drucken handelt es sich hauptsächlich um französischsprachige Literatur des achtzehnten Jahrhunderts. Dieser Artikel analysiert Manuskripte aus Schloss Dönhofstädt, die sich derzeit in der Universitätsbibliothek von Thorn befinden. Es handelt sich um eine Gruppe von 16 Bestandseinheiten in insgesamt 24 Bänden. Der eine ist ein militärischer Text und wurde von Friedrich von Dönhoff (1639–1696), dem Vater von Bogusław Friedrich von Dönhoff, dem Erbauer des Schlosses Dönhofstädt, verfasst. Bei allen anderen handelt es sich hauptsächlich um Korrespondenz und Tagebücher von Mitgliedern zweier Generationen der Familie Dönhoff und einer Generation der Familie Stolberg-Wernigerode.

³⁷ *Europäische Stammtafel...*, t. XX, tab. 115A.

³⁸ BUMK, sygn. 442/II; 445/II.

³⁹ AP Olsztyn, sygn. 42/380/0.

Andrzej Mycio, Manuscripts of the Dönhoffs from Drogosze in Eastern Prussia stored in the University Library in Toruń**Summary**

The University Library in Toruń was founded in 1945, along with the Nicolaus Copernicus University. In quite a short time, namely in the years 1945–1949, it gathered a large library collection of about 600 000 volumes of books, journals and special collection items. Thanks to Maria Strutyńska's research, it is known that the Toruń collection of old prints gathered 418 library items in 844 volumes which were actually found in the palace library in Drogosze. These prints mainly include 18th century writings in French. This article analyses the manuscripts found in the Drogosze palace that are currently being held at the University Library in Toruń. It is a group of 16 inventory items in 24 volumes. One text regards the military and was written by Friedrich von Dönhoff (1639-1696), father of Bogusław Friedrich von Dönhoff, the builder of the Drogosze palace. All other items mainly consist of correspondence and journals of two generations of the Dönhoff family and one generation of the Stolberg-Wernigerode family.

Andrzej Mycio

Bibliografia**Źródła archiwalne**

Archiwum Akt Nowych
– sygn. 283/6956

Archiwum Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
– sygn. 1/240

Archiwum Państwowe w Olsztynie
– sygn. 42/380/0

Biblioteka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
– sygn. Rps 226/II; 323/1-4/I; 436/1/II; 436/2/III; 437/II; 438/II; 439/II; 440/1-2/II; 441/1-4/II; 442/II; 443/III; 444/II; 445/II; 446/II; 447/II; 448/II; 758/II.

Opracowania

Adamska Marta

2012 *Stan badań nad historią rodziny Stolberg-Wernigerode z Dönhoffstädt oraz dotyczące jej archiwalia w zasobie Archiwum Państwowego w Olsztynie*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory”, nr 3(5).

Baranowski Henryk

1990 *Zbiory Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, ich rozwój i kierunki przyszłego kształtowania*, Studia o działalności i zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Cz. 5, s. 23–27.

Hartmann Ernst

1966 *Gross Wolfsdorf und Dönhoffstädt. Ostpreußische Herrensitze im Kreise Rastenburg, Marburg (Lahn)*, s. 66–72.

Heawood Edward

1950 *Watermarks mainly of the 17th and 18th centuries*, Hilversum (Holland).

Heck Kilian, Thielemann Christian

2006 *Friedrichstein. Das Schloß der Grafen von Dönhoff in Ostpreußen*, München–Berlin.

Jackiewicz-Garniec Małgorzata

2001 *Palace i dwory dawnych Prus Wschodnich. Dobra utracone czy ocalone?* Słowo wstępne: M. Gräfin Dönhoff, A. Gräfin Eulenburg, K. Wróblewska, Olsztyn 2001, s. 184–189.

Kneschke Ernst Heinrich (oprac.)

1864 *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon im Vereine mit mehreren Historikern*, t. 5, Leipzig.

Laucevičius Edmundas

1967 *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a.*, Vilnius.

Mycio Andrzej

2009/2010 *Struktura proveniencyjna rękopisów pochodzących z tak zwanych zbiorów zabezpieczonych w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu*, „Folia Toruniensia”, t. 9–10, s. 50.

Schwennicke Detlev (oprac.)

1998 *Europäische Stammtafeln*, Neue Folge, t. 17: *Hessen und das Stammesherzogtum Sachsen*, oprac. Detlev Schwennicke, Frankfurt am Main.

2002 *Europäische Stammtafeln*, Neue Folge, t. 20: *Brandenburg und Preußen 1*, Frankfurt am Main.

Priesdorff von Kurt

1937 *Soldatisches Führertum*, t. 1: *Die Generale von den Anfängen der kurbrandenburgisch-preußischen Armee bis 1740. Die preußischen Generale vom Regierungsantritt Friedrichs des Großen bis 1763*, Hamburg.

1938 *Soldatisches Führertum*, t. 6: *Die preußischen Generale vom Regierungsantritt König Friedrich Wilhelm IV. bis zum Jahre 1858*, Hamburg.

Schröder Alfred

1909 *Der „Malerprofessor“ Samuel Rösel, ein Alt-Berliner Original*, Alt-Berlin. Mitteilungen des Vereins für die Geschichte Berlins, R. 26, Berlin.

Strutyńska Maria

1999 *Struktura proveniencyjna zbioru starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu. Przewodnik po zespolach. Problemy badawcze i metodologiczne*, Toruń.

Strony internetowe

<http://ostpreussen.net/ostpreussen/orte.php?bericht=2652> [dostęp: 27.03.2020]